ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“
Педагогически факултет

„Педагогическото образование – традиции и съвременност“
XI международна научна конференция
Велико Търново, 22.11.2024
ISSN 2534-9317

МЯСТОТО НА ИНДИВИДУЛНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО НАРОДНО ПЕЕНЕ В НАЧАЛЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП ВЪВ ФОРМАЛНА И НЕФОРМАЛНА СРЕДА

АНА Б. СТЕФАНОВА

THE PLACE OF THE INDIVIDUAL TRAINING IN FOLKLORE SINGING AT THE PRIMARY STAGES IN FORMAL AND NON-FORMAL EDUCATION

ANA B. STEFANOVA

„Учене има тогава и само тогава, когато взаимодействието между информация, действие, мотивация и емоция, променя вътрешните условия на човека, който учи“

Джералд Страка

Abstract: *The goal of this paper is researching the contemporary state of the individual training in Bulgarian folklore singing. Its focus is set on the formal and non-formal education view through the primary period. During the process of exploration, the paper sources information about various institutions offering different types of learning, and gives more details about the training methods, aims and approaches. It also asserts the lack of assessment criteria in the individual training in folklore singing (for the primary education period).*

Keywords**:** *Bulgarian folklore singing, formal education, non-formal education, informal education, musical activities, primary education*

ВЪВЕДЕНИЕ

Идеята за реализиране на този текст е вдъхновена от задачата, която стоеше пред мен – подготовка на лекционен курс в специалността „Педагогика на обучението по музика“, носещ наименованието „Музикалните дейности в неформалното образование“. Една от основните дейности, свързани с музикалното неформално образование, е вокалното музициране (индивидуално и групово), народно пеене, поп и джаз пеене и класическо пеене. В тази разработка, вдъхновена от малките възпитаници, които вече 11 години обучавам в сдружение „Анна-Фолкарт“, насочих вниманието си към индивидуалното обучение по народно пеене.

За да бъде разгледано в детайли неформалното образование, трябва да се изясни положението му спрямо формалното и информалното образование (учене), да се посочат приликите и разликите помежду им и да се изясни принадлежността на индивидуалното обучение по народно пеене към различните институции по отношение на методика, подходи, цели и задачи.

МЕТОДОЛОГИЯ

Обект на настоящата разработка е индивидуалното обучение по народно пеене. **Предмет** на настоящата разработка е индивидуалното обучение по народно пеене в начален образователен етап при обучаващи се във формална и неформална среда. **Целта** на текста е да се разгледат трите вида учене – формално, неформално и информално с фокус върху формалното и неформалното учене и мястото на индивидуалното народно пеене в тях.

За да се осъществи тази задача, трябва:

1. Да се проучи, анализира и систематизира най-актуалната информация по настоящия въпрос.

ISSN 2534-9317

2. Да се осъществи кратък анализ, характеризиращ двата вида учене (формално и неформално), и да се опише по какъв начин индивидуалното народно пеене присъства в тях.

3. Да се отчетат приликите и разликите помежду им с акцент върху бъдещите цели, които си поставят учениците.

ISSN 2534-9317

1. Типовете учене – особености

Разграничаването на различните типове учене и образование е сложен процес: „определят се поне три подхода към тяхната същност, разпростиращи се от пълно сходство в едно отношение до пълна несъвместимост на гледните точки в друго" (McGivney 1999:1). „Изграждат се образователни системи, които са регламентирани с нормативни документи: закони, стандарти, учебни програми и др., налагат се нови стилове на учене и инструменти за обработка на информационния поток" (Петкова2023:8). Преди повече от полови век, през 1967 г. в Уилямсбърг, САЩ, се провежда международна конференция, посветена на световната криза в образованието, по време на която за първи път се дефинират *неформално* и *информално* образование, а посредством тях – и формалното, като част от традиционното институционално образование. Малко по-късно, през 1972 г., ЮНЕСКО излиза с официален доклад (по предложение на E. Faure), чрез който се дава дефиниция за формално (**Formal education**), неформално (**Non-formal education**) и информално образование (**Informal education**) (UNESCO 1972:182).

Силвия Николаева разглежда философията, теорията и практиките на изследвания проблем, което дава основание да се счита, че на базата на съществуващата литература авторката достига до обобщение на актуалното разбиране. Ето нейното определение за формално образование: „Като тип социална подсистема формалното образование по традиция се свързва със строго институционализираната, хронологично етапизирана и йерархично структурирана система за придобиване на официално призната образователна степен" (Николаева 2015:27). В процесуален план формалното образование се основава на „репродуктивни техники за учене и центрирано в учителя преподаване" (Николаева 2015:36). Образователната система и учебните програми са съобразени с конкретната социална среда и възрастовите особености на обучаваните (стадиалност), а взаимодействието води до комплексна рефлексия, която е свързана с нагласи, емоции, когнитивни прояви и общи съждения (индукция), породени от влиянието на средата и Аз-системата (личностната обусловеност) (Петкова2023:14). Следователно формалното образование е структурирана и етапизирана система, която изисква обучаващите се в нея да следват строго фиксирани норми и правила, които да ги доведат до успешното финализиране на всеки един от обособените етапи.

За разлика от формалното образование, определящ и най-важен при неформалното образование е индивидът и неговите собствени търсения, потребности и цели: „Стадиалността е последната по значение характеристика, тъй като образователните подбуди са личностно обусловени, т.е. следва се естественият индивидуален потребителски интерес" (Петкова 2023:15). Изключително актуални и предпочитани са частните уроци, подготвящи деца за (НВО) или полагане изпити за следващ формален образователен етап (кандидатстване в специализирани училища, напр. училища по изкуствата). Това потвърждава и Николаева: „…в основата на модерното разбиране за неформално образование стоят извънкласните и извънучилищни дейности на децата ни, квалификационните и преквалификационните курсове за възрастни или отпадащи от училище младежи, частните уроци, менторството, превантивните и пост рискови образователни кампании и инициативи, образователните занимания през свободното време за малки и големи" (Николаева 2015:39).

Ако сравним неформалното с информалното образование, ще заключим, че неформалното се базира върху личен избор – пееш, защото ти доставя удоволствие, и търсиш начини за подобряване на собствените си знания и умения, но с помощта на вокален педагог, който следва определена методика. Информалното учене, както споделят Николаева и Петкова, е: „докато сме на дискотека или бал, може да се научим да танцуваме от другите" (Николаева 2015:49), „то е имплицитно и се определя от социалната среда и взаимодействията, които личността преживява" (Петкова 2023:15). Фокусът на тази статия обаче е насочен основно

ISSN 2534-9317

върху индивидуалното обучението по народно пеене във формална и неформална среда в началния образователен етап.

Индивидуалното обучение по българско народно пеене е част от учебните програми на училищата по изкуствата, паралелките с разширено изучаване на музика и академии (университети), както и активна практика в сферата на неформалното образование. В последните години то ангажира вниманието на вокалните педагози и често е обект на изследване и тълкуване. Начините, по които този вид устна традиция се предава днес, методите на обучение за овладяване на специфичните вокално-технически особености са проблеми, които са предмет на разглеждане в методически, теоретични и експериментални разработки.

2. Индивидуалното обучение по българско народно пеене във формална среда

Този тип вокална работа се отнася единствено до професионалните училища по изкуствата и паралелките с разширено изучаване на музика.

То има следните характеристики:

- Протича по единна програма за всички училища в страната, където професионално се изучава народно пеене;
- Задава конкретно задължително количество материал (репертоар) и регламентира певческите умения за дадения етап и за всяка учебна година;
- Предвижда адекватно ниво на музикалнотеоретични знания и умения – нотна грамотност, слухово развитие, различни форми на тяхното приложение;
- Предполага ясна методика, обикновено валидна за всички ученици от даден клас (с приложение на индивидуалния подход в нейните рамки).

2.1. Индивидуално обучение по народно пеене в начален образователен етап в две училища, подбрани на случаен принцип

Мястото на индивидуалната форма на обучение по народно пеене е част от избираемите учебни часове (ИУЧ), специализирана подготовка по музикален инструмент или пеене (разгледани са учебните планове за 2023/24 учебна година в НМУ „Любомир Пипков“, гр. София (към Министерство на културата) и СУ „Емилиян Станев“, гр. Велико Търново – училище с паралелки за специализирани обучения в сферата на информационните технологии, чуждите езици, музиката и изобразителното изкуство[1] (към Министерство на образованието). Часовете в двете институции са с равна продължителност – *35 минути за първи и втори и 40 минути за трети и четвърти клас*. Броят часове при индивидуалното обучение по народно пеене за 32 учебни седмици в **първи и втори клас в НМУ, са 64 учебни часа** срещу **32 учебни часа за паралелката във Велико Търново. В трети клас са 64 учебни часа са 32 седмици**, а **в четвърти 68 учебни часа за 34 седмици**. В СУ „Емилиян Станев“ срещу същия брой седмици за двата класа стоят **48 и 51 учебни часа.**

Оказва се, че в първи и втори клас индивидуалните занимания по народно пеене в НМУ са с 50% повече, а в трети и четвърти клас – съответно с 16часа (за 3-и клас) и 17 часа (за 4-и клас) повече в полза на музикалното училище. На база описаните по-горе данни става ясно, че от децата, обучаващи се в училищата по изкуствата, се очаква да постигнат по-високи резултати от своята вокална работа, имайки предвид по-големия брой часове. Със сигурност не бихме могли да твърдим, че това е така, защото всеки вокален педагог използва различна методика, подходи, начини и средства за овладяване на определени вокални проблеми. Важно е да се посочи и фактът, че всеки от обучаващите се притежава индивидуални възприятия и полага различно количество труд при самостоятелната си подготовка, което не може да даде конкретен отговор на този въпрос. Феномен в този контекст са състезателните форуми (надпявания) в страната (международни, национални и регионални), имащи за цел да отличат най-добрите певци в различните възрастови групи. Без гаранция за абсолютна достоверност,

ISSN 2534-9317

единствено базирайки се на педагогическия ми опит, ще споделя, че именно възрастта 6-7/10-11 години е най-многобройно представената група в международните и националните фолклорни надпявания в страната. Ето защо, ще отбележа наблюденията си, че:

- в огромния случай, без да се ангажирам с абсолютна точност, участниците в тази възрастова група не са обособени в различна категория;
- конкурентно поставени са представителите на училищата по изкуствата, музикалните паралелки и неформалния сектор (несравнимо по отношение на средата, в която се обучават);
- често пъти, изключително необмислено, оценявани чрез еднакви критерии са участници в начална училищна възраст и детските градини;
- не винаги участниците са оценявани по ясно структурирани критерии;
- почти винаги целта е всяко дете да получи медал, без да осъзнае какъв е реалният резултат от представянето му.

Погледнато през призмата на вокален педагог и член на жури при фолклорни надпявания ще си позволя да изведа две предложения, оформени на база посочените по-горе въпроси, а именно:

- разписване на единни национални критерии по отношение на вокално-техническите умения, които всеки ученик трябва да постигне за времето на обучението си в началния образователен етап (в училищата по изкуствата и паралелките с разширено изучаване на народно пеене);
- създаване на единна национална система за оценяване на участниците в националните фолклорни надпявания (състезания) за различните възрастови групи и категории.

3. Обучението по българско народно пеене в неформална среда (ЦПЛР, читалища, НПО)

Неформалното обучение по българско народно пеене е контролиран процес, което означава, че се осъществява под ръководството на учител/ментор, който е извън формалната среда на специализираното обучение по народно пеене от училищата по изкуствата, както и от формалния характер на обучението по музика в средните училища. Този проблем следва да разгледаме по-долу. Обучението по народно пеене в неформална среда протича в народните читалища и културно-образователните институции (от типа на ЦПЛР, младежки домове, НПО и пр.), в частни школи или в извънкласни форми на обучение в училището. Формите на обучение са: индивидуална (главно в частни школи или в класове по народно пеене, ако съществуват такива) и групова (народни хорове, народни оркестри, народни ансамбли). Целите са: формиране на любов към българския музикален фолклор, придобиване на изпълнителски умения и желание за изразяване на личността чрез тях, обогатяване на културата, възпитаване на национални ценности. Това в най-голяма степен касае ансамбловите форми на неформално обучение. При тях е допустимо съответното изпълнителско умение да бъде развито и усъвършенствано, без да покрива всички критерии за професионализъм. Що се отнася до индивидуалното неформално обучение по народно пеене, то допуска:

- започване от всяка възможна възраст и протичане до желан от отделния ученик етап;
- обучение изцяло по индивидуална „програма“ и с индивидуални темпове на развитие;
- възможност за концентриране върху отделни умения, без непременно да се покрият и други (репертоарът може да е върху една фолклорна област, може да не се покрият определени вокално-технически умения, например по-сложна или специфична орнаментика);

ISSN 2534-9317

- възможност за небалансирано развитие на всички компоненти на музикалните знания и умения, например: не задължителна нотна грамотност, не задължително участие в ансамблово музизиране. Водещи са желанието, целите и възможностите на обучавания субект, а не покриването на критериите на институционалните образователни цели.

Интересен е фактът, че са на лице случаи, при които обучението по народно пеене като цел, организация и методика протича идентично с формалното образование (това, което се осъществява в училищата по изкуствата и специализираните паралелки). Това се осъществява от преподаватели, които имат богат педагогически опит в професионалното обучение и паралелно с него създават свои школи в извънкласни и извънучилищни „пространства“. При тази неформална практика се придобиват „формални“ певчески умения (макар и при липсата на всички останали дисциплини, изучавани в училищата по изкуствата). Получената добра вокална подготовка може да се разклони в няколко посоки на реализация: да доведе до участие във фолклорни любителски или професионални състави – камерни ансамбли или народни хорове, търсещи добре обработени гласове за професионална работа и концертна дейност; да мотивира обучаващия се към допълнителна музикалнотеоретична подготовка, която да го отведе в музикалнопедагогическа или изпълнителска специалност във ВУЗ; да генерира добри практически умения, които да останат на нивото на любителското изпълнение. Всяка една от трите форми би била приносна за всеки от обучаващите се и би подпомогнала бъдещите му вокално-изпълнителски реализации.

3.1. Обучението по народно пеене в ЦПЛР

На случаен принцип е подбран, прегледан и анализиран Правилникът за устройството и дейността на Центъра за подкрепа и личностно развитие – Обединен детски комплекс – Шумен „Анастас Стоянов“ (ЦПЛР – ОДК – Шумен), който е в пряко подчинение на Община Шумен. Той се базира на ЗПУО, Наредбата за приобщаващо образование и Наредба № 8 от 2016 г. Според чл. 26 от ЗПУО ЦПЛР е институция в системата на предучилищното и училищно образование и **не осигурява завършването на клас и етап и придобиването на степен на образование и/или на професионална квалификация**“[2]. Според Наредбата за приобщаващо образование дейностите в ЦПЛР и Националния дворец на децата **се провеждат индивидуално, в различни организационни педагогически форми, масови прояви и публични изяви**. Същите работят по утвърден от директора план за обучение и са формирани с деца и ученици от една и съща или от различна възраст, разпределени в група/групи за обучение в зависимост от степента на подготовка на децата и учениците (чл. 39). Те могат да бъдат: постоянно действащи (30-36 уч. седмици, от 2 до 6 уч. часа), временно действащи през учебната година или временно действащи през лятната ваканция (чл. 37). Способностите и компетентностите на децата и учениците, както и очакваните резултати **се определят с програма за обучение, която се изготвя от учителя**, който ръководи групата в съответната организационна педагогическа форма (чл. 38). Продължителността на дейностите в различните организационни педагогически форми се определя в учебни часове. Учебният час е: за деца и за ученици до III клас – 30 минути; за ученици от IV до XII клас – 40 минути (чл. 39)[3].

С любезното съдействие на ръководството на ЦПЛР в гр. Шумен получих и разгледах учебните програми на Школа по народно пеене към ЦПЛР за учебната 2023/24 г. Оттам стана ясно, че са обособени три групи, като всяка група съдържа шестима ученици. Разпределението за конкретната година е 31 седмици по 4 часа седмично – 124 учебни часа годишно.

Изложението дотук налага извода, че на теория според ЗПУО и Наредбата за приобщаващо образование **индивидуалното обучение по народно пеене има място в институции като ЦПЛР, но на практика по така разгледаните учебни програми то се осъществява**

ISSN 2534-9317

групово. Вероятно колегите вокални педагози намират механизми, начини, средства за индивидуална работа с определени деца, които генерират изключителни вокални заложби и желание за допълнително обучение (при подготовка за участие в надпявания/състезания), но от прочетеното в нормативните документи, годишните планове за обучение и предложените графици на примерно разгледания ЦПЛР **не се открива официален график за провеждане на индивидуални занимания.**

3.2. Обучението по народно пеене в народните читалища и НПО/NGO

Народните читалища, за разлика от ЦПЛР, са на пряко подчинение на Министерството на културата посредством Закона за народните читалища[4]. Те са институции, много по-свободни в избора и вида занимания, които ще предложат на своите ползватели – индивидуални или групови, те се определят от бюджета, с който разполага читалището, и нуждите на съответното населено място, както и квалифициран кадър, който да се ангажира с дейността. Същото касае и НПО (неправителствените организации), които са самофинансиращи се организации, регистрирани в централния регистър на ЮЛНЦ при Министерство на правосъдието, Търговския регистър и Агенция по вписванията, които не получават държавна субсидия на принципа на народните читалища, но са идентични по право на избор относно вида на дейностите, които развиват. Напоследък НПО са предпочитани организации в сферата на обученията по музика, спорт и др., защото дават известна организационна свобода. В този ред на мисли ще споделя, че в много населени места читалища и неправителствени организации предлагат най-разнообразни форми на обучение, с различен интензитет, обхват, цели и задачи. Това дава възможност на индивидуалното обучение по народно пеене да бъде част от дейността им и да бъде трамплин за подрастващите, които имат желание за такъв тип учене.

ДИСКУСИЯ

Индивидуалното обучение по народно пеене е част от **формалното и неформалното музикално образование в България**. През последните две десетилетия то е изключително актуална дисциплина. Големият брой **училища по изкуствата**, **паралелки с разширено изучаване на народно пеене, читалища** и други видове **неформални организации**, разработили свои програми за реализиране на индивидуално и групово обучение по народно пеене. От една страна, те дават възможност за обучение на подрастващите, а от друга – за реализация и на големия брой дипломирани учители, които конкурентно да работят по специалността си. Това дава възможност на потребителите (обучаващите се) да намират алтернативи – съвременни методики, педагогически подходи и достъпна институционална подкрепа, посредством които да **обогатяват своите знания и умения между формалното и неформалното учене, достигайки до добра професионална реализация.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата разработка разглежда съвременното състояние на индивидуалното обучение по народно пеене като част от формалното и неформалното образование. Днес то е една от най-желаните музикални дейности. Ето защо моите изследователски търсения няма да приключат с разглеждане на двата типа учене, а ще продължат с разширяване обхвата на настоящата разработка.

---

[1] **https://em-stanev.org/**

[2] **ЗАКОН за предучилищното и училищното образование обн. ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г., изм. идоп., бр. 98 от 9.12.2016 г., в сила от 1.01.2017 г., изм., бр. 105 от 30.12.2016 г., в сила от 1.01.2017 г., бр. 58 от 18.07.2017 г., в сила от 18.07.2017 г.**

ISSN 2534-9317

[3]**НАРЕДБА ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ в сила от 27.10.2017 г. Приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г. Обн. ДВ, бр.86 от 27 октомври 2017 г., изм. идоп. ДВ, бр. 105 от 18 декември 2018г., изм. ДВ, бр. 101 от 27 декември 2019 г., изм. и доп. ДВ, бр. 48 от 26 май 2020г., изм. и доп. ДВ, бр. 92 от 27 октомври 2020 г., изм. ДВ, бр.91 от 2 ноември 2021 г., изм. ДВ, бр. 23 от 19 март 2024 г., изм. и доп. ДВ, бр. 66 от 6 август 2024 г.**
[4]https://lex.bg/laws/ldoc/2133897729

Литература:

Николаева, С. (2015). *Неформално образование. Философии, теории, практики.* София: УИ „Св. Климент Охридски“. // **Nikolaeva, S. (2015).** *Neformalno obrazovanie. Filosofii, teorii, praktiki.* Sofia: UI „Sv. KlimentOhridski”.

Петкова, Д. (2023). *Дизайн за неформално музикално образование*. Стара Загора: „Лукс принт“ – Казанлък. // **Petkova, D. (2023).** *Dizain za neformalno muzikalno obrazovanie*. Stara Zagora: „Luks print” – Kazanlak.

McGivney, V. (1999). *Informal Learning in the Community*: A trigger for Change and Development. Leicester: NIACE.

UNESCO (1972) Learning to be prepared by Faure, E. et al. Paris: UNESCO, p. 182.

https://nmu.bg/%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%95/%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B8/150-%D0%A3%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-I - посетено на 20.08.2024 г.

https://www.shumen.bg/doc/proekto_naredbi/1701121.pdf - посетено на 18.09.2024 г.

file:///C:/Users/anabo/Desktop/%D0%A1%D0%95%D0%94%D0%9C%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E-%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%9F%D0%98%D0%A1%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95-2023-2024-%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf – посетено на 27.09.2024 г.